

Propovjednici u Staromu zavjetu

KARLO VIŠATICKI*

UDK: 223.8
224
Pregledni rad
Primljeno: 30. rujna
2010.

Sažetak: Riječ »Propovjednik« je »terminus technicus« i označava biblijsku knjigu koja se klasično pripisivala kralju Salomonu, ali čiji on nije autor. Ista riječ označava službu ili funkciju čovjeka, osobe, koja ima točno određenu zadaću unutar židovske, sinagogalne, a kasnije i kršćanske zajednice. Prilog donosi najprije leksikografsko značenje riječi u hrvatskom jeziku prema klasičnim rječnicima, a zatim lingvistički nalaz prema Velikoj biblijskoj konkordanciji. Ova se riječ pojavljuje u nominalnim i verbalnim oblicima kako u starozavjetnim, tako i u novozaavjetnim tekstovima. U Starom zavjetu se nominalni oblici pojavljuju 7 puta, a verbalni 11 puta. Prilog u daljnjem donosi nekoliko primjera konkretnih propovjednika iz Staroga zavjeta. To su prije svega klasični proroci, čija je zadaća prenositi riječ, riječ Božju, konkretnim adresatima, bilo da se radi o pojedincima, zajednici, svećenicima, službenicima kraljevskoga dvora, kralju... Prije nego što netko prenosi riječ Božju, mora biti za tu službu od Boga pozvan. Nadalje se govori o pozivu proroka Elizeja, zatim o pozivu Mojsija i njegovoga brata Arona, te o pozivu proroka Izaije, Jeremije, Amosa i Jone. Svi su oni u službi riječi i u širem smislu propovjednici. Osim njih kao propovjednici u starozavjetnim tekstovima nastupaju roditelji, učitelji mudrosti, te poosobljena mudrost koja propovijeda. »Sitz im Leben« propovijedi je sinagogalna služba Božja u vremenu egzila odnosno u postegzilskom vremenu.

Gljučne riječi: propovjednik, Knjiga Propovjednikova, proroci, poziv proroka, Riječ Božja.

Uvod

Svatko, tko je ikada studirao ili samo čitao Sveto pismo, susreo se i s Knjigom Propovjednikovom unutar korpusa

* Izv. prof. dr. sc. Karlo Višaticki, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku, P. Preradovića 17, p.p. 54, 31400 Đakovo, Hrvatska, kvisaticki@gmx.net

mudrosnih knjiga Staroga zavjeta. Dobar dio studenata teologije pročitao je ovu knjigu, bilo iz osobnog zanimanja bilo jer je to bila građa za ispit iz odgovarajućeg starozavjetnog kolegija, odnosno kolegija filozofije ili dogmatske teologije. Cilj je ovog priloga reći nešto općenito o osobi i ulozi propovjednika u Starom zavjetu, a tu je onda uključen i propovjednik, glavni junak Knjige Propovjednikove, a osim toga i mnoštvo drugih koji su obnašali istu ili sličnu funkciju.

1. Značenje riječi u hrvatskomu jeziku

Na str. 1001. *Rječnika hrvatskog jezika*¹ nalazimo vrlo kratak opis ove riječi »svećenik koji propovijeda«, i to je sve što autori o ovoj riječi kažu. *Hrvatski enciklopedijski rječnik*² ne donosi mnogo više podataka: Propovjednik je »onaj koji propovijeda«, odnosno »starozavjetna biblijska knjiga iz 3. st.« Autor ukazuje na značenje riječi »pro«³, koja »u tvorbi imenica i pridjeva označava nepotpunost osobine ili pojave izražene imenicom ili pridjevom«. Etimološki ovdje imamo prefiks »pro« i imenicu »povijest«. T. Maretić⁴ donosi u opisu riječi propovjednik: »onaj koji propovijeda, t. j. predikuje«.

2. Riječ »propovjednik« u Bibliji

Prema Velikoj biblijskoj konkordanciji⁵ riječ »propovjednik« u Bibliji se pojavljuje u nominalnim i verbalnim oblicima. Nominalni su oblici: »propovjed« (2x, oba u NZ), »propovijedanja« (1x – NZ), »propovijedanje« (2x – NZ), »propovijedanju« (2x – NZ) »Propovjednik« (6x – SZ), »Propovjednika« (1x – SZ), »propovjednika« (1x – NZ), »propovjednike« (1x – NZ), »propovjednikom« (2x – NZ). Ukupno se radi o 9 nominalnih formi, izraza, koji se pojavljuju 18 puta u biblijskim tekstovima, od toga 7 puta u Starom, te 11 puta u Novom zavjetu. Verbalni su oblici: »propovijeda /se/« (7x, od toga 2x u SZ, a 5x u NZ); »propovijedahu« (2x, oba u NZ); »propovijedaj« (4x, od toga 3x u SZ, 1x u NZ); »propovijedajte« (4x, od toga 1x u SZ, 3x u NZ); »propovijedaju« (2x, od toga 1x u SZ, 1x u NZ); »propovijedajuć« (11x, od toga 1x u SZ, 10x u NZ); »propovijedali« (3x – sve u NZ); »propovijedalo /se/« (2x – obadva u NZ), »propovijedam« (4x, od toga 1x u SZ, 3x u NZ);

¹ Usp. J. ŠONJE (gl. ur.), *Rječnik hrvatskog jezika*, Zagreb, 2000.

² Usp. V. ANIĆ i dr., *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, Zagreb, 2002., str. 1061.

³ *Isto*, str. 1049.

⁴ Usp. T. MARETIĆ, *Rječnik hrvatskog ili srpskog jezika*, JAZU, Zagreb, 1952., str. 384.

⁵ Usp. T. VOJNOVIĆ, *Velika biblijska konkordancija*, Zagreb, Novi Sad, 1991., str. 1127. Glede hebrejsko-originaala dva su temeljna područja nominalnih oblika: *torah* (obično prevedeno kao Zakon) i *dabar*, (obično prevedeno kao riječ), a s druge strane *daat*, *hidah*, *mašal* i drugi sinonimi koje prevodimo s: govor, poučni govor, izreka, mudra izreka, a glede verbalnih oblika imamo petnaestak pojmova iz istoga semantičkog polja – usp. E. GERSTENBERGER, *Predigt II: Altes Testament*, u: H. BALZ i dr. (izd.), *Theologische Realenzyklopädie (TRE)*, sv. 27, Berlin, New York, 1997., str. 232.

»propovijedamo« (5x – sve u NZ); »propovijedan« (1x – u NZ); »propovijedao« (12x, od toga 2x u SZ, 10x u NZ); »propovijedaš« (1x u NZ); »propovijedat« (2x u NZ); »propovijedati« (13x – sve u NZ). Ukupno dakle imamo 15 verbalnih formi koje se pojavljuju ukupno 73 puta, od toga nalazimo 11 u Starom, a 62 u Novom zavjetu. Ovdje je potrebno naglasiti da u Novom zavjetu imamo važne propovjednike, od Isusa i apostola do Pavla i njegovih suradnika, koji su gotovo isključivo u službi propovjednika i to propovjednika evanđelja, vesele vijesti. Novozavjetni će aspekti, pogotovo apostol Pavao, biti zasebno obrađeni u okviru ovog TPS-a.⁶ Nominalne i verbalne forme nalazimo ukupno 18 puta u Starom zavjetu. Od toga je čak sedam puta riječ o nama nepoznatom protagonistu Knjige propovjednikove⁷, koji sama sebe predstavlja kao kralja u Jeruzalemu. Tri puta se radi o proroku Joni i njegovu djelovanju⁸, tri puta o proroku Jeremiji⁹ i njegovu djelovanju, jednom o proroku Ezekielu¹⁰, tri puta se radi o propovijedanju (personificirane) mudrosti u knjizi Mudrih izreka¹¹, te jednom u 1 Ljet¹² o pozivu kralja Davida upućenu Asafu i njegovoj braći na propovijedanje Božjih čudesa. Nominalne forme se u Starom zavjetu koncentriraju na dva područja: radi se o Zakonu (*tôrāh*), koji predstavlja objavu Božje volje izraelskom narodu. Pozvani pojedinci imaju zadaću Izraela neprestano podsjećati na obdržavanje Zakona¹³. Adresat riječi ovih propovjednika cjelokupni je izraelski narod¹⁴. Kada je riječ o propovjednicima, to mogu biti svećenici, starješine, leviti ili pisari koji iznose, propovijedaju Zakon, Toru. Drugo je područje mudrosni govor, za koji u hebrejskom imamo različite izraze (*da'at/bînāh*, *māšāl*, *hîdāh*). Ponovo imamo kao adresate ovog govora sav narod ili odabrane skupine, odnosno pojedince.¹⁵

Cijela analiza daje oskudne rezultate koji se daju svesti na dva značenja riječi »propovjednik«. Hrvatski prijevod ima u pozadini različite hebrejske izraze koji

⁶ Za novozavjetni dio usp. R. FRIEDRICH, *kéryssō*, u: G. KITTEL, *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament, dritter Band*, Stuttgart, 1967., str. 695.-717. Usp. isto tako O. MERK, *kéryssō* u: H. BALZ, G. SCHNEIDER, *Exegetisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, sv. II, Stuttgart, 1981., str. 711.-720.

⁷ Prop 1,1.2.12; 7,27; 12,8.9.10.

⁸ Jon 1,2; 3,2; 3,4.

⁹ Jr 35,15; 28,16; 29,32.

¹⁰ Ez 3,1.

¹¹ Izr 1,21; 8,1; 8,4.

¹² 1 Ljet 16,9.

¹³ Usp. E. GERSTENBERGER, *Predigt II: Altes Testament*, str. 231.-235.

¹⁴ Usp. Pnz 4,1: »A sada, Izraele, poslušaj zakone i uredbe kojima vas učim da biste ih vršili i tako poživjeli te unišili i zaposjeli zemlju koju vam daje Jahve, Bog otaca vaših«; 5,1: »Mojsije sazva sav Izrael te im reče: 'Čuj, Izraele, naredbe i zapovijedi što ih danas izričem u tvoje uši! Naučite ih, držite i vršite'«; 6,4: »Čuj, Izraele! Jahve je Bog naš, Jahve je jedan!«

¹⁵ Usp. Izr 1,8: »Poslušaj, sine moj, pouku oca svoga/i ne odbacuj naputka svoje majke!«; 24,21: »Boj se Jahve, sine moj, i kralja:/i ne buni se ni protiv jednoga/ ni protiv drugoga.«

označavaju akciju govorenja, propovijedanja, upozoravanja, stavljanja na znanje određenih činjenica (*dibber, amar, kara al...*). Radi se o službi različitih osoba u izraelskom društvu - proroka, kraljeva, levita (usp. Neh 8,7; 9,4-5; 10,11) odnosno poosobljene mudrosti, ili učitelja mudrosti koji govore. Drugo je značenje ime, naziv glavnoga junaka biblijske knjige Propovjednik, po kojemu je ta knjiga i dobila svoje ime.

3. Neki propovjednici u Staromu zavjetu i njihova poruka

Pored navedenih značenja riječi »propovjednik« (Propovjednik kao autor istoimene starozavjetne knjige, proroci Jeremija, Ezekiel i Jona, kao propovjednici, personificirana mudrost kao propovjednik, leviti u jeruzalemskom Hramu kao propovjednici) nalazimo još mnoštvo sadržajnih sinonima, osoba koje su u službi propovjednika. Radi se o kralju, o različitim učiteljima mudrosti, o roditeljima, ocu i majci, koji poučavaju svoju djecu. Svi su oni u širem smislu propovjednici jer imaju određenu poruku, koju žele ili trebaju prenijeti drugima. Dobar dio tekstova Petoknjižja (Izl 20-Pnz 31) sadrži pravne, liturgijske i etičke propise koji su koncipirani kao govori¹⁶ koje Mojsije drži narodu priopćavajući mu sadržaj Bože volje, odnosno tumačenje Dekaloga i propisa koji iz njega proistječu. Gotovo u svakoj proročkoj knjizi nalazimo tekstove koji su formulirani kao govori, ili neka vrsta propovijedi.¹⁷ Slično je i u drugim starozavjetnim knjigama. Knjiga Mudrih izreka donosi punih 9 poglavlja mudrosnoga govora, a adresati su pojedinci u Izraelu, kojima je potrebna pouka.¹⁸ Ps 49 donosi govor personificirane mudrosti, koja želi poučavati sve zainteresirane (Ps 49,2-3: *Poslušajte ovo, svi narodi, čujte, svi stanovnici zemlje, vi, djeco puka, i vi, odličnici, bogati i siromašni zajedno!*). Job 38-41 donosi govor stvaralačke mudrosti, a Ps 78 donosi govor učitelja mudrosti.¹⁹ U okviru pokorničkoga bogoslužja (Neh 9) nalazimo dugi govor levita koji je sličan ispovijesti vjere, a zapravo je obraćanje Gospodinu. U knjizi Ljetopisa nalazimo na ukupno 15 mjesta govora kraljeva odnosno proroka različitim skupinama ljudi.²⁰

¹⁶ Usp. E. GERSTENBERGER, *Predigt II: Altes Testament*, str. 233.

¹⁷ Usp. primjerice Ez 5-7; riječi koje Gospodin govori proroku, a prorok ih mora prenijeti narodu; Ez 13-14 govori protiv lažnih proroka i idolopoklonstva; Ez 20 – govori starješinama izraelskim; Ez 22 – govor protiv Jeruzalema...; Hoš 2 – govor protiv Izraela; Am 4 – govor protiv Izraela; Mih 6 – Jahve sudi svom narodu; Nah 3 – prijetnje Ninivi; Sef 3 – protiv poglavara izraelskih; Hag 1 - govor namjesniku i velikom svećeniku; Zah 2 – govor Jeruzalemcima; Mal 2 – govor svećenicima.

¹⁸ Usp. Izr 1,8.

¹⁹ Usp. F.-L. HOSSFELD, E. ZENGER, *Psalmen 51-100*, Freiburg, Basel, Wien, 2004., str. 414.-443.

²⁰ Usp. npr. 2 Ljet 6,4-11; 2 Ljet 34,23-28; 1 Ljet 22,17-19; 2 Ljet 19,6-11; 2 Ljet 29,5-11; 30,6-9; 2 Ljet 15,2-7; 16,7-9; 28,9-11.

3.1. PROPOVJEDNIK I KNJIGA PROPOVJEDNIKOVA

Autori se uglavnom slažu u tomu da je hebrejski naziv ove knjige vrlo teško prevesti i protumačiti²¹. Radilo bi se o substantiviranom participu ženskoga roda, sa značenjem imenice muškoga roda (onaj ili ona koji govori pred zajednicom, propovijeda), odnosno o voditelju liturgijskoga skupa. Kao što je gore već spomenuto, naziv *kohelet*-Propovjednik, nalazimo u samoj Knjizi sedam puta. Za značenje riječi nam možda mogu pomoći sadržajno slični tekstovi koji potvrđuju da particip *femininum* može označavati službu²², a kasnije je onda upotrijebljen za vlastita imena muškog roda²³. Prvotno bi ova riječ označavala određenu funkciju, naime učitelja mudrosti koji je prikupljao narodnu mudrost²⁴, ali je isto tako moguće da je oko sebe okupljao krug učenika, koje je poučavao. Iz funkcije koju je ta osoba obavljala, nastalo je polako vlastito ime, kod nas interpretirano kao Propovjednik.

U Prop 2,5 i 8,11 nalazimo perzijske riječi, što bi značilo da je knjiga poslijesužanjska, točnije određenje bi bilo prije Knjige Sirahove, koja Knjigu Propovjednikovu pretpostavlja, a o Makabejcima još u njoj nema govora što nas dovodi u vrijeme između 250. i 190. god. pr. Kr.²⁵ Glede sadržaja treba reći da je knjiga stav skeptika, koji postavlja mnoga pitanja, osobne, ali i univerzalne problematike. Radi se o pitanjima smisla ljudskoga života. Više puta spominjani izraz »ispraznost«²⁶ (ukupno 24 puta) jedno je moguće stanovište, a s druge strane kod Propovjednika postoji i temeljno vjerovanje u Boga²⁷, te pošteno priznaje »da vjera ponekad posvećuje

²¹ Usp. G. A. BARTON, *The Book of Ecclesiastes*, Edinburgh, 1980., str. 1: »The meaning of this word is uncertain, but probably signifies *one who addresses an assembly*«; A. LAUHA, *Kohelet*, Neukirchen-Vluyn, 1978, tumači naziv knjige kao particip fem., kal, glagola *kahal*, sa značenjem »skupiti se«, »sastati se«, odnosno »skupština«, »narodna skupština«, a osoba koja je tako nazvana ima određenu službu u zajednici. Ista osoba može biti službenik zajednice na vodećoj poziciji (str. 1). Usp. H.-P. MÜLLER, *qāhāl Versammlung*, u: E. JENNI, C. WESTERMANN, *Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament II*, München-Zürich, 1979., str. 609.-619., ovdje 611., gdje bi osoba označena kao *kohelet*/propovjednik bila voditelj javnoga skupa s ciljem obrazovanja. Usp. isto tako N. HOHNJEC, *Tri biblijske filozofije života: život kao ispraznost (Prop), trpljenje (Job) i ljubav (Pj)*, u: OŽ 57 (2002.), str. 333.-351.

²² Usp. Ezer 2,55-57: »Sinovi slugu Salomonovih: sinovi Sotajevi, sinovi Hasoferetovi, sinovi Farudini; sinovi Šefatjini, sinovi Hatilovi, sinovi Pokeret-Hasebajimovi, sinovi Amijevi.« Usp. isto tako Neh 7,57-59: »Sinova Salomonovih slugu: sinova Sotajevih, sinova Soferetovih, sinova Feridinih; sinova Šefatjinih, sinova Hatilovih, sinova Pokeret-Sebajinih, sinova Amonovih.«

²³ Usp. L. SCHWIENHORST-SCHÖNBERGER, *Das Buch Kohelet*, u: E. ZENGER, *Einleitung in das Alte Testament*, 5. Auflage, Stuttgart, 2004., str. 380.-388., ovdje 387.

²⁴ Isto, str. 387. Autor se ovdje poziva na J. L. Crenshawa koji navodi tekst Prop 12,9: »A osim toga što je sam Propovjednik bio mudar, on je i narod učio mudrosti te je odmjerio, ispitao i sastavio mnogo mudrih izreka.«

²⁵ Usp. N. LOHFINK, *Kohelet*, Würzburg, 1980., str. 7.; usp. isto tako L. SCHWIENHORST-SCHÖNBERGER, *Das Buch Kohelet*, str. 386. Usp. isto tako J. DRANE, *Uvod u Stari zavjet*, Zagreb, 2009., str. 106.-107.

²⁶ Usp. Prop 1,2; 2,1.11.15.17.19.21.23.26; 3,19; 4,4.7.8.16; 5,9; 6,2.9.11; 7,6; 8,10.14; 9,1; 11,8; 12,8.

²⁷ Usp. Prop 12,13-14: »Čujmo svemu završnu riječ: 'Boj se Boga, izvršuj njegove zapovijedi, jer - to je sav čovjek.' Jer sva će skrivena djela, bila dobra ili zla, Bog izvesti na sud.«

premalu pozornosti svakodnevnim životnim situacijama«. ²⁸ Autor se predstavlja kao kralj ²⁹ Izraela, što je u tradiciji povezano s imenom kralja Salomona, koji slovi kao kralj mudrac. Vrijeme nastanka Knjige, naravno, daleko je kasnije. Svojim pitanjima koja predstavljaju dijalog između tradicionalne židovske mudrosti s jedne i helenističke filozofije i kulture s druge strane, autor nastoji pronaći odgovore na konkretna životna pitanja i ukazati na činjenicu da tradicionalno židovsko shvaćanje odnosno teorija retribucije (čini dobro – bit će ti dobro, ako činiš zlo, bit će ti vraćeno zlim) u životu vrlo često odstupa od zadane, važeće teorije. Knjiga Propovjednikova u širem smislu dio je starozavjetnoga propovjedničkog korpusa, premda se ne radi o tipičnom židovskom propovjedniku, koji bi stajao negdje u sinagogi i poučavao, prije svega mlade.

3.2. NEKI (KLASIČNI) PROROCI KAO PROPOVJEDNICI

Kako smo uvodno vidjeli, pored Knjige Propovjednikove nalazimo riječ »propovjednik« i u proročkim spisima. Konkretno se radi o prorocima Joni, Jeremiji i Ezekielu, a u istom kontekstu svakako treba dodati i proroke koji nisu pisali, Iliju i Elizeja, te proroke 8. pretkršćanskog stoljeća (Miheja, Hošeju, Protoizaiju, Amosa), zatim Deuteroizaiju, ali i poslijesužanjske proroke, kao primjerice Hagaja i Zahariju. U sljedećem nešto o prorocima, kao ljudima riječi, koji po Božjem nalogu propovijedaju u Izraelu.

U tekstu Jr 18,18 čitamo: *I rekoše: »Hajdemo da se urotimo protiv Jeremije, jer svećeniku ne može nestati Zakona, ni mudromu savjeta, ni proroku besjede. Hajde, udarimo ga njegovim jezikom i pazimo budno na svaku riječ njegovu.«* Svako, i najjednostavnije, tumačenje, u ovom tekstu vidi tri kategorije ljudi u izraelskom društvu: svećenike, proroke i mudrace. Zadaća je svećenika i proroka propovijedati Zakon (*tôrāh*) i besjedu, riječ (*dābār*). Prorok je svojim pozivom suočen s novom stvarnošću. On iza sebe ostavlja dosadašnji život i upušta se u nešto sasvim novo. Kao ilustraciju poziva možemo vidjeti lik proroka **Elizeja**. Ilija ga poziva za proroka i kasnije svojega nasljednika u proročkoj službi. Ilija čini simboličku gestu, baca svoj proročki plašt na Elizeja, što je znak poziva. Elizej prekida dosadašnji život i praksu kao zemljoradnik, te slijedi učitelja ³⁰. Žrtvovanje jednoga para volova ovdje označuje potpuni prekid s dosadašnjom djelatnošću i ulazak u nešto sasvim novo. ³¹

Mojsijev je poziv opisan slično pozivima proroka. On treba izvesti narod iz Egipta i Gospodin mu to jasno daje na znanje. Za razliku od Elizeja, koji manje više

²⁸ Usp. J. DRANE, *Uvod u Stari zavjet*, str. 106.

²⁹ Usp. Prop 1,12: »Ja, Propovjednik, bijah kralj nad Izraelom u Jeruzalemu.«

³⁰ Usp. 1 Kr 19,21: »On ga ostavi, uze jaram volova i žrtvova ih. Volujskim jarmom skuha meso i dade ga ljudima da jedu. Zatim ustade i pođe za Ilijom da ga posluži.«

³¹ Usp. G. HENTSCHEL, *1 Kōn*, Würzburg, 1984., str. 119.-120.

bespogovorno slijedi Ilijin poziv, Mojsije ima određene poteškoće i pokušava naći dobar izgovor. On nije vješt govorenju, a govor je za njegovu buduću službu bio jako važan.³² Gospodin mu daje Arona za pomoćnika te njih dvojica odlaze pred faraona i započinju pregovore o izlasku/izvođenju Izraelaca iz Egipta.³³ Slijedeći dalje Mojsijevu »biografiju«, kako nam je u starozavjetnim tekstovima zabilježena, nalazimo mnoštvo tekstova koji Mojsija prikazuju kao propovjednika. Cijeli je svoj život posvetio riječi, odnosno propovijedanju riječi. Posljednja knjiga Petoknjžja, Ponovljeni zakon, koncipirana je od strane redaktora kao niz Mojsijevih govora, koje on drži negdje na stepama Moaba, na lijevoj obali Jordana, a vremenski gledano, svakako prije ulaska u Obećanu zemlju. Možda nije slučajno da je hebrejski naziv ovog djela *debarim*, »riječi«. Sadržajno gledajući imamo u Knjizi Ponovljenoga zakona samo riječi, govore, bez neke prave radnje. Tako prva četiri poglavlja (1,1-4,43) donose prvi Mojsijev govor.³⁴ Ovaj je govor retrospektiva četrdesetgodišnjega putovanja pustinjom, od brda Horeba do u zemlju Moab. Slijedi tekst Zakona (4,44-28,69), što čini glavni dio knjige,³⁵ te na kraju knjige još tri Mojsijeva govora, o Moapskom savezu (28,69-30,20), Mojsijeva pjesma (Pnz 32) i Mojsijev blagoslov (Pnz 33). Na kraju Knjige nalazimo dodatak o Mojsijevoj smrti. Mojsije tumači, propovijeda Zakon te ga u kontekstu naših razmišljanja zasigurno možemo označiti propovjednikom. Za redaktora knjige Ponovljenoga zakona Mojsije ostaje kao prorok najveći prorok i svijetli lik svih vremena.³⁶

Izaija³⁷ opisuje svoj poziv u šestom poglavlju. Vidjeli smo kako se Mojsije tuži Gospodinu zbog teška jezika, odnosno nemogućnosti izvršenja onoga što Gospodin od njega traži. Izaija se izgovara da je grješan, odnosno nečistih usana i stanuje u narodu koji je nečistih usana.³⁸ Nakon procesa čišćenja, prorok je spreman stupiti u svoju novu službu. On mora upozoravati kralja, pojedince, dvor, cijeli narod, mora im prenositi Božju poruku. Ne ulazeći u povijest teksta, odnosno slijedeći sinkroni pristup, nalazimo u ovoj Knjizi naglašenu važnost proročke riječi, koja

³² Usp. Izl 4,10: »Oprosti, Gospodine! - nastavi Mojsije Jahvi. 'Ja nikad nisam bio čovjek rječit; ni prije ni sada kad govoriš svome sluzi. Ja sam u govoru spor, a na jeziku težak.'«

³³ Usp. J. SCHARBERT, *Exodus*, Würzburg, 2000., str. 24.-88.

³⁴ Usp. G. BRAULIK, *Deuteronomium 1,16-17*, Würzburg, 1986., str. 21.-47.

³⁵ *Isto*, str. 48.-120., te G. BRAULIK, *Deuteronomium II.16,18-34,12*, Würzburg, 1992., str. 121.-211.

³⁶ Usp. Pnz 34,10: »Ne pojavi se više prorok u Izraelu ravan Mojsiju - njega je Jahve poznavao licem u lice!«

³⁷ Ovdje ne ulazimo u diskusiju o podjeli knjige u tri dijela o čemu vlada konsenzus u svih novijih autora. Radi se o procesu koji je počeo u 19. st. s njemačkim egzegetom Bernhardom Duhmom. Duhmova je teza polako postala standard u biblijsko-teološkim i egzegetskim znanstvenim krugovima. Usp. H.-W. JÜNGLING, *Das Buch Jesaja*, u: E. ZENGER, *Einleitung in das Alte Testament*, 5. Auflage, Stuttgart, 2004., str. 427.-483. Tako je općenito prihvaćeno da Protoizaija (Prvi Izaija koji djeluje u osmom pretkršćanskom stoljeću) čini poglavlja 1-39, Deuteroizaija (Drugi Izaija, anonimni prorok, koji djeluje u vrijeme babilonskog sužanjstva) poglavlja 40-55, a Tritoizaija (Treći Izaija, koji djeluje u vremenu poslije babilonskog sužanjstva kao prorok obnove) poglavlja 56-66.

³⁸ Iz 6,4: »Jao meni, propadah, jer čovjek sam nečistih usana, u narodu nečistih usana prebivam.«

je donesena od samoga početka teksta. Zadaća je proroka naviještati Božju riječ,³⁹ bez obzira na kakvu će recepciju ta riječ naići kod slušateljstva. Tako u prvih 35 od 39 poglavlja dominira riječ Božja koju prorok prenosi. Iz 1-12 donosi uglavnom riječi protiv vlastitoga naroda, u ovomu je dijelu ukomponiran poziv proroka koji mu daje legitimaciju da smije govoriti. Istim stilom knjiga nastavlja u poglavljima 13-23, gdje prorok nastupa protiv stranih naroda⁴⁰, što je isto tako dio njegove zadaće. Tzv. Izajijina apokalipsa (24-27), tekst koji je ovdje ubačen, nastavlja u istom smislu. Prorok uporabljuje vrlo oštre riječi govoreći o budućnosti, a u nastavku teksta imamo ponovo riječi protiv Samarije i Jeruzalema, protiv odgovornih koji u zemlji djeluju i kojima mnogi vjeruju, ali ne žele prihvatiti oštre riječi osude od strane proroka. Cijeli prvi dio knjige (Protoizajija) određena je analiza grijeha, osuda, ali ne samo osuda nego i riječ nade, obećanja i spasenja.⁴¹ Prorok se upustio u avanturu s Bogom, postao je njegov glasnik i stoga jednostavno mora prenositi ono što mu Gospodin nalaže. Varijacije na istu temu, temu propovijedane riječi se nastavljaju u cijeloj knjizi Izajijinoj. Tako već na početku Deuteroizajije nalazimo tekst o važnosti Božje riječi: *Sahne trava, vene cvijet, ali riječ Boga našeg ostaje do vijeka* (Iz 40,8).

Prorok **Jeremija**⁴² već od majčine utrobe određen je za službu Božju⁴³. Unatoč opiranju i osjećaju nesposobnosti, njegov je naime izgovor »dijete sam«, mlad sam, on jednostavno mora poslušati glas Božji. Gospodin mu daje svoju riječ: *I tada Jahve pruži ruku, dotače se usta mojih i reče: »Evo, u usta tvoja stavljam riječi svoje* (Jr 1,9). Služba mu je istrjebljivati i rušiti, zatirati i ništiti, graditi i saditi. Iako se osob-

³⁹ »Ali Božja riječ nije dana povlaštenicima neba kao neki ezoterički nauk koji bi oni trebali skrivati pred običnim smrtnicima. To je poruka koju valja prenijeti; ne nekom uskom krugu, već svemu Božjem narodu što ga Bog hoće dosegnuti preko svojih glasnika« – Riječ Božja, u: X. LÉON-DUFOUR (ur.), *Rječnik biblijske teologije*, Zagreb, 1969., 1098.-1109., ovdje 1099.

⁴⁰ Usp. Iz 13,1-22 – Protiv Babilona; 15,1-16,13 – protiv Moaba; 17,1-6 – protiv Damaska; 18,1-7 – protiv Kuša; 19,1-15 – protiv Egipta; 23,1-14 – O Tiru i Sidonu...

⁴¹ Usp. H.-W. JÜNGLING, *Das Buch Jesaja*, str. 448.

⁴² Rođen je oko 650. g. pr. Kr. u Anatotu, malom mjestu, nešto sjevernije od Jeruzalema. Potječe iz svećeničke obitelji. Glede godine poziva obično se uzima 627. g. pr. Kr., kada u Judeji vlada kralj Jošija, a djeluje sve do pada Jeruzalema 586. g. Djeluje u Jeruzalemu u burno vrijeme neposredno prije propasti judejskog kraljevstva, u vrijeme kraljeva Jošije, Joahaza, Jojakima, Jojakina i Sidkije, te upravitelja Gedalije. Kritizira judejske kraljeve i stoga dolazi s njima u sukob. Kada je Jeruzalem zauzet, babilonski kralj Nabukodonozor ostavlja proroku mogućnost da ide s egzilantima u Babilon ili da ostane s ostatkom naroda u Jeruzalemu. Jeremija radije ostaje s narodom u Jeruzalemu. Nakon razorenja Jeruzalema i ubojstva Gedalije, upravitelja koji je postavljen od strane Babilonaca, Jeremija je prisilno odveden u Egipat, gdje mu se gubi svaki trag. Jr 44,6-7: »Muževe, žene i djecu i sve kraljevske kćeri i sve ljude koje je Nebuzaradan, zapovjednik tjelesne straže, ostavio kod Gedalije, sina Šafanova sina Ahikama, pa i proroka Jeremiju, i Baruha, sina Nerijina, te se oni iseliše u Egipat, jer ne slušahu glasa Jahvina. I tako dođoše u Tafnis.«

Prema židovskoj tradiciji Jeremija je tamo od svojih sunarodnjaka ubijen i to kamenovanjem.

⁴³ Jr 1,5: »Prije nego što te oblikovah/u majčinoj utrobi, ja te znadoh;/prije nego što iz krila majčina/izađe, ja te posvetih,/za proroka svim narodima postavih te.«

no osjeća previše opterećenim, nedoraslim svom novom zadatku, Gospodin mu obećava pomoć⁴⁴. »Božja riječ dolazi ponajprije proroku i u njemu se utjelovljuje, postajući neizdrživ oganj koji on mora izliti... Tako Jeremija postaje sudbinom Jahvine riječi u narodu, a to znači da cio prorokov život nije besplodan i beznačajan, nego da cijelim svojim bićem nosi poruku narodu i da ima dalekosežno značenje za povijesni trenutak u kojemu je živio, ali i kasnije«. ⁴⁵ Jeremija se u vrijeme svojega djelovanja posebno kritički postavio protiv kralja Jojakima i njegove pogriješne socijalne politike: (Jr 22,17-19) *Ali tvoje oči i srce/idu samo za dobitkom,/ da krv nevinu prolijevaš,/da nasilje činiš i krivdu./Zato ovako govori Jahve o Jojakimu, sinu Jošijinu, kralju judejskom:/ »Za njim ne će naricati:/’Jao, brate moj! Jao, sestro moja!’/ Za njim ne će naricati:/’Jao, gospodaru! Jao, veličanstvo!’/Poko-pat će ga k’o magarca,/izvući ga i baciti/izvan vrata Jeruzalema.«*

Slične riječi osude nalazimo u proroka Jeremije i protiv drugih judejskih kraljeva – Joahaza, u tekstu je za njega upotrijebljeno ime Šalum (Jr 22,11-12): *Jer ovako govori Jahve o Šalumu, sinu Jošijinu, kralju judejskomu, koji kraljevaše mjesto oca svoga i morade otići iz ovoga mjesta: »Nikad se više ne će vratiti, nego će umrijeti u mjestu kamo ga izagnaše, a ovu zemlju nikad više ne će vidjet;«* ili Jojakima (Jr 22,25-27) *Dat ću te u ruke onima koji ti rade o glavi, u ruke onima pred kojima dršćeš, u ruke Nabukodonozora, kralja babilonskog, i u ruke Kaldejaca. I bacit ću tebe i majku koja te rodila u drugu zemlju gdje se niste rodili; tamo ćete umrijeti. Ali u zemlju u koju čeznu da se vrate ne će se vratiti!«* U vremenu poslije prve deportacije stanovnika Jeruzalema (597. g. pr. Kr.) Jeremija je, istina, u milosti kralja Sidkije, ali u nemilosti kod kraljevih velikaša koji ga progone zbog toga jer njegove riječi donose istinu koja im uopće ne godi. Ovdje je važno podvući proroka i njegove riječi kao propovjednika. Zbog svojih oštih, nemilih riječi Jeremija je bačen u cisternu, čatrnju koja nije više imala vode i samo ga je intervencija jednog sluga, Kušita Ebed-Meleka, spasila od sigurne smrti od gladi. Problem je još intenziviran činjenicom da jedan lažni prorok, imenom Hananija, govori protiv Jeremije, ali na način koji se sviđa velikašima na dvoru, te tako Jeremija ne može opstati premda govori istinu, koja se kasnije ostvarila. Jeremija ostaje dosljedan svom pozivu. On govori riječi, koje mu Gospodin nalaže govoriti, svoje riječi uobličuje u različite znakovite radnje, koje ljudi mogu jednostavno shvatiti, ali ne ostavlja ni svoga naroda, jer je smatrao da može biti podrška malobrojnima koji su ostali u Judeji i Jeruzalemu poslije katastrofe 587. g.

Prorok **Amos** pripada skupini proroka 8. pretkršćanskog stoljeća, zajedno s već gore spomenutim Izajjom, a istoj skupini pripadaju Mihej i Hošea. Najstariji je

⁴⁴ Usp. B. LUJIĆ, *Starozavjetni proroci*, Zagreb, 2004., str. 204.-259., ovdje 222.

⁴⁵ *Isto*, str. 223. Autor ovdje navodi njemačkog autora G. von Rada, *Theologie des Alten Testaments II.*, str. 89.-107.

prorok, čiji nam je spis sačuvan i djeluje u vrijeme izraelskog kralja Jeroboama II., koji je na vlasti od 783. do 743. g. rodnom je iz Tekoe, koja se nalazi na rubu južne pustinje. Po zanimanju je pastir, zemljoradnik, možda čak veleposjednik.⁴⁶ Deuteronomistički redaktor knjige donosi na samom početku upravo taj podatak.⁴⁷ Amos djeluje relativno kratko, možda samo nekoliko dana, ali su njegove riječi ostavile dubok trag u Sjevernom kraljevstvu. Premda je rodnom iz Judeje poslan je propovijedati u Sjevernom kraljevstvu, u Izraelu. Nije pripadao nekoj proročkoj družbi ili školi, niti je bio iz svećeničke obitelji kao Jeremija. Nakon što govori oštre riječi protiv kralja Jeroboama i njegovih velikaša u kraljevskom svetištu u Betelu, svećenik Amasja ga opominje i tjera iz svetišta. Amos ovdje donosi neke osobne podatke, koji su za nas važni i u kojima se vidi težina proročkoga poziva (Am 7, 14-16): »Nisam bio prorok ni proročki sin« - odgovori Amos Amasji - »bio sam stočar i gajio sam divlje smokve: ali me Jahve uze od stada i Jahve mi reče: 'Idi, prorokuj mojemu narodu Izraelu.' Sada čuj riječ Jahvinu...«. Svoj poziv prorok doživljava na vlastiti način. Božja riječ za njega je kao rika lava, kojoj se ne može odoljeti.⁴⁸ Gotovo se osjeća primoranim, prisiljenim slijediti Božji poziv i propovijedati riječ Božju. Amos živi u vrijeme ekonomskoga prosperiteta Sjevernoga kraljevstva, gdje se jasno vide socijalne razlike malobrojnih bogatih s jedne i brojnih siromašnih s druge strane. Svojim riječima oštro osuđuje socijalnu nepravdu, lažni kult i otpad od Boga, što će kao rezultat imati skorbu propast Sjevernoga kraljevstva. Ovo je uslijedilo 722. g. pr. Kr., kada je asirska vojska zauzela Samariju i dio stanovništva odvela u sužanjstvo. Veličina je proročke riječi, proročkoga propovijedanja, da on ne samo osuđuje grijeh naroda, kralja i kraljevih velikaša, nego isto tako daje riječi nade.⁴⁹

Prorok **Jona** pripada skupini malih proroka. Nije tipični prorok, ali je teološki i isto tako za naš kontekst, kao propovjednik, vrlo zanimljiva osoba. Spis koji nosi njegovo ime nam govori o neposlušnu proroku,⁵⁰ koji najprije želi pobjeći od Gospodina i od svoga poziva i koji se ljuti na Gospodina zbog uspjeha svoje propovijedi, svojih riječi. Niniva, u koju je Jona poslan propovijedati, metafora je grješnoga grada, koji zbog svojih grijeha treba biti uništen. Povijesna Niniva razorena je daleko prije nego je nastao ovaj spis i ona je samo uspomena. U spisu ne nalazimo pojedinosti o osobi proroka, nema ni velikog opisa njegova poslanja. Dva puta mu je upućena

⁴⁶ Usp. F. V. REITERER, Amos, u: *Herders neues Bibellexikon*, Freiburg-Basel-Wien, 2008., str. 29.; usp. E. ZENGER, *Das Zwölfprophetenbuch*, u: E. ZENGER, *Einleitung in das Alte Testament*, 5. Auflage, Stuttgart, 2004., str. 533.-543., ovdje 541.

⁴⁷ Usp. Am 1,1: »Riječi Amosa, pastira iz Tekoe.«

⁴⁸ Am 3,8: »Lav riče: tko da se ne prestravi?/Gospod Jahve govori:/ tko da ne prorokuje?«

⁴⁹ Usp. Am 5,15: »Mrzite zlo, ljubite dobro,/držite pravicu /na gradskim vratima,/ pa će se možda Jahve,/Bog nad Vojskama,/smilovati' ostatku Josipovu.«

⁵⁰ Usp. *Jeruzalemska Biblija*, Zagreb, 1996., 1070.

riječ Božja⁵¹ i tek drugi put Jona reagira ispravno, odnosno prema Božjemu nalogu. Prvi Božji poziv jednostavno je riječ Božja koja dolazi Joni. O sadržaju te riječi ne govori se ništa, on se jednostavno pretpostavlja. Propovijed podrazumijeva obraćenje, jer je Gospodinu poznata zloća Ninive i Ninivljana. Jona na ovaj prvi poziv ne reagira, jer je za jednog Židova, njegova profila, puno bolje da bezbožna Niniva bude potpuno uništena, nego da se obrati. Susrećemo uskogrudni, sebični stav, koji tek polako treba korigirati. Drugi poziv upućen Joni ide malo dalje i precizira: »Propovijedaj u njemu što ću ti reći.« Sadržaj je propovijedi prijetnja uništenjem, ako se ne obrate (Jon 3,4: *Jona prođe gradom dan hoda, propovijedajući: »Još četrdeset dana i Niniva će biti razorena.«*). Na Joninu nesreću, Ninivljani se obratiše i povjeroše. Knjiga kritizira židovsku uskogrudnost, zatvorenost koja ne dopušta ne-Židovima da se obrate i tako postignu spasenje, odnosno pomireni s Bogom ostanu na životu.⁵² Kod drugih smo proroka vidjeli kritiku stranih naroda (Izaija, Jeremija). Jona je ovdje, što je za poslanje izraelskih proroka neuobičajeno, poslan direktno poganima, a ne Izraelcima. Jedan jedini put se u tekstu uopće spominje da je on Hebrej.⁵³ Njegova proročka propovijed efikasna je ili, bolje rečeno, Božja milost otvorena je svima koji ju žele prihvatiti, a propovjednik, ovdje prorok, samo je dobro ili loše sredstvo u Božjim rukama.

Razvoj pojma »propovjednik« (pisano malim slovom za razliku od istoimenog starozavjetnoga mudrosnog spisa) prema biblijskim tekstovima može se pratiti i nakon nestanka profetizma kao fenomena. Nakon što je prestalo postojati Južno kraljevstvo, Judeja, i nastankom aktivne dijaspore, odnosno sinagoge, imamo osobe, koje vrše službu propovjednika u sinagogalnoj službi Božjoj. Istina, nema više Hrama ni hramskih žrtava, ali postoji aktivna molitvena zajednica, skupina koja se redovito sastaje na liturgijsko slavlje. Nakon čitanja biblijskoga teksta netko od odgovornih nazočnima je tumačio sadržaj i smisao teksta. Tako je liturgijski skup, u kojemu se molilo, ali i slušalo tumačenja biblijskih tekstova, zapravo kolijevka onoga što danas zovemo propovijed.⁵⁴ Temeljna je struktura sinagogalne službe Božje, a kao takova zadržana je do danas: Počinje riječima *šema Jisrael*, slušaj Izraele (Pnz 6,4sl), nakon toga slijedi molitva *Osamnaest blagoslova*, te svećenički blagoslov (Br 6,24-26): *Neka te blagoslovi Jahve i neka te čuva! Neka te Jahve licem svojim obasja, milostiv ti bude!/Neka pogled svoj Jahve svrati na te i mir ti donese!*'

Tako neka stavljaju moje ime nad sinove Izraelove, i ja ću ih blagoslivljati.«

⁵¹ Jon 1,1-2: »Riječ Jahvina dođe Joni, sinu Amitajevu: 'Ustani', reče mu, 'idi u Ninivu, grad velik, i propovijedaj u njemu jer se zloća njihova popela do mene.'«; 3,1-2: »Riječ Jahvina dođe Joni drugi put: 'Ustani', reče mu, 'idi u Ninivu, grad velik, propovijedaj u njemu što ću ti reći.'«

⁵² Usp. E. ZENGER, *Einleitung in das alte Testament*, str. 547.-553., ovdje 552.

⁵³ Jon 1,9: »On im odgovori: 'Ja sam Hebrej, i štujem Jahvu, Boga nebeskoga, koji stvori more i zemlju.'«

⁵⁴ Usp. E. GERSTENBERGER, *Predigt II: Altes Testament*, str. 235.

Slijedi čitanje odlomka iz Tore/Zakona, zatim iz perikopa, iz proročkih knjiga (*haftara*). Nakon ovih čitanja slijedi tumačenje tekstova, niz primjera nalazimo i u Isusovo vrijeme u Novom zavjetu, odnosno u novozavjetnim tekstovima.⁵⁵

Zaključak

Mnoštvo starozavjetnih tekstova, kako povijesnih, tako proročkih i mudrosnih, sadrži kraće ili duže odlomke koji su prezentirani kao neka vrsta propovijedi. Moderni leksikoni pod ovim pojmom razumiju tumačenje nekog biblijskoga teksta, a ako se radi o novozavjetnim tekstovima, onda je to, prema leksikonima tumačenje (evanđelja). U Svetomu pismu ova se riječ, odnosno njezini derivati, pojavljuje u nominalnim i verbalnim formama. Nominalne oblike (propovjednik) susrećemo 18 puta u biblijskim tekstovima, od toga 7 puta u Starom, a 11 puta u Novom zavjetu. Verbalne oblike (propovjedati) nalazimo ukupno 73 puta, od toga 11 u Starom, a 62 puta u Novom zavjetu. Unutar Staroga zavjeta riječ propovjednik ima dvostruko značenje: označava biblijsku knjigu čije se autorstvo pripisuje kralju Salomonu, a u starohrvatskom je poznata pod nazivom crkvenjak⁵⁶ ili crkovenjak⁵⁷, u hebrejskom Kohelet, a u hrvatskom je općeprihvaćen izraz Knjiga Propovjednikova, te isto tako osobu koja propovijeda, tumači Zakon ili pojedine odlomke Zakona pojedincu ili zajednici. Hrvatski prijevod ima u pozadini niz hebrejskih izraza (*dibber, amar, kara al...*) koji sadržajno označavaju akciju, čin govorenja, tumačenja, propovijedanja, a subjekt ove radnje mogu biti različite osobe u izraelskom društvu: kralj, prorok, levit, učitelj mudrosti, mudrost, otac, mati... Protagonist Knjige Propovjednikove osoba je koja postavlja kritička pitanja glede smisla života, u širem smislu on je isto tako propovjednik. Prorok Elizej pozvan je za proroka, čija je služba prenositi, propovijedati i tumačiti riječ Božju. Premda nije klasični židovski prorok, dobar dio Mojsijeva djelovanja, tako kako je prikazano prije svega u tekstovima Petoknjžja, konkretno od Knjige Izlaska do kraja Knjige Ponovljenoga zakona, zapravo je tumačenje Tore, Zakona, propisa koje Židovi trebaju obdržavati. Nije slučajno da je gotovo cijela Knjiga Ponovljenoga zakona jedan niz Mojsijevih govora koji on drži narodu prije ulaska u Obećanu zemlju, odnosno prije svoje smrti, jer on sam ne smije ući u Obećanu zemlju i umire negdje u moapskoj zemlji. Na primjeru proroka Izaije, koji je izuzet iz svijeta, iz profanoga, što je prikazano simboličkim čišćenjem usana u jeruzalemskom Hramu, u viziji, ukazano je na težinu i važnost proročkoga poziva, odnosno prenošenja, propovijedanja riječi Božje.

⁵⁵ Usp. D. VETTER, *Molitva 1. židovski*, u: A. Th. KHOURI, *Leksikon temeljnih religijskih pojmova. Židovstvo, kršćanstvo, islam*, Zagreb, 2005., str. 279.-281.

⁵⁶ Usp. Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta. Preveo i bilješke priredio dr. Ivan Evangelist Šarić, sv. II., Poučne i proročke knjige, Sarajevo, 1942.

⁵⁷ Usp. Sveto pismo Staroga i Novoga Uvita. Iz latinskog s obzirom na matične knjige izbistreno i iztumačeno po Ivanu Matiji Škariću, *Slog šesti*, Beč, 1859.

Jeremiji Bog stavlja u usta svoje riječi i daje mu konkretni zadatak istrjebljivati i rušiti, ali i graditi i saditi. On po svom pozivu mora osuđivati kraljeve u Judeji, jer se ne ponašaju u skladu s Božjom voljom. Njegova ga je oštra riječ na kraju koštala života, jer umire nasilnom smrću negdje na nepoznatom mjestu u Egiptu. Prorok Amos pripada skupini klasičnih proroka pisaca. Istina, rodom iz Judeje, on propovijeda u Sjevernom kraljevstvu i svojim riječima oštro kritizira kralja Jeroboama i njegove velikaše koji žive u luksuzu, a istovremeno zanemaruju sirotinju u Samariji. Kao posljednji primjer kratko je prikazan prorok Jona. On se pokušava protiviti Božjem pozivu i odgovara tek na ponovljeni, drugi Božji poziv. Njegova propovijed, na vlastitu žalost, ima uspjeha, ali Bogu se u krajnjem slučaju ipak nitko ne smije protiviti, pa ni prorok Jona, tako da su Ninivljani ostali na životu. Od ostalih propovjednika važno je spomenuti mnoge anonimne mudrace i učitelje mudrosti, čija je zadaća bila prikupljati i očuvati narodnu mudrost, koja je u širem smislu tumačenje Zakona, Tore i koja je usmeno, ali i u pisanoj formi prenošena tijekom izraelske povijesti. Porijeklo ili kolijevku onoga što danas nazivamo propovijed treba tražiti u sinagogalnoj službi Božjoj, koja nastaje nestankom Hrama u Jeruzalemu, odnosno u vrijeme babilonskoga sužanjstva, kada se formirala molitvena zajednica koja je slavila Boga. Struktura se u bitnom zadržala do danas. Na početku imamo molitvu Slušaj Izrael - *Šema Jisrael*, (Pnz 6,4sl), nakon koje slijedi molitva *Osamnaest blagoslova*, te svećenički blagoslov (Br 6,24-26): *Neka te blagoslovi Jahve i neka te čuva! Neka te Jahve licem svojim obasja, milostiv ti bude!/Neka pogled svoj Jahve svrati na te i mir ti donese!'/Tako neka stavljaju moje ime nad sinove Izraelove, i ja ću ih blagoslivljati.*«

Slijede čitanje odlomka iz Tore/Zakona, zatim iz perikopa iz proročkih knjiga (*haftara*). Nakon ovih čitanja slijedi tumačenje tekstova. Na ovom mjestu nalazimo našu današnju propovijed, to bi bio *Sitz im Leben* današnje propovijedi. Novoza-vjetni tekstovi pretpostavljaju upravo ovu strukturu bogoslužja.

PREACHERS IN THE OLD TESTAMENT

Karlo Višaticki*

Summary

The word Preacher is a term used to denote the biblical book which was once believed to be written by Solomon, yet he is not the author. The same word stands for the ministry or function of a person whose tasks are precisely determined within the Jewish, synagogic and later Christian community. The article presents first the lexicographic meaning of the word in Croatian according to classic dictionaries, and then the linguistic results from Velika biblijska konkordancija (Bible Concordance). The word appears in nominal and verbal forms in the texts of the Old and the New Testament. The nominal forms in the Old Testament appear seven times and the verbal ones eleven times. The article also presents some examples of the real preachers from the Old Testament. They were first of all traditional prophets whose task was to spread the Word, the Word of God, to actual addressees, individuals, community, priests, servitors at royal court, the king... In order to start spreading the Word of God, a person must be called upon by God himself. The article next mentions the calling of the prophet Eliseus, then the one of Moses and his brother Aaron, the calling of the prophets Isaiah, Jeremiah, Amos and Jonas. All of them are in the service of the Word and preachers in a broader sense. Besides them, other preachers appear in the Old Testament: parents, teachers of wisdom, personalized wisdom which preaches. Sitz im leben preaching is a synagogal liturgy of exilic and post-exilic times.

Key words: preacher, Ecclesiastes, prophets, prophet calling, Word of God.

---

* Izv. prof. dr. sc. Karlo Višaticki, Catholic Faculty of Theology in Đakovo, J. J. Strossmayer University of Osijek, P. Preradovića 17, p.p. 54, 31400 Đakovo, Croatia, kvisaticki@gmx.net